

ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЯБЛОНЬ ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ

УДК 338.48:338.24(477)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі туризму та готельно-ресторанної справи Львівського торговельно-економічного університету.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Барна Марта Юріївна,
Львівський торговельно-економічний університет,
перший проректор, професор кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильців Тарас Григорович,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»,
завідувач відділу проблем соціально-гуманітарного
розвитку регіонів

доктор економічних наук, професор
Транченко Людмила Володимирівна,
Уманський національний університет садівництва,
завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної
справи.

Захист відбудеться 31 жовтня 2024 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.840.01 у Львівському торговельно-економічному університеті за адресою: 79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10 ауд. 314.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського торговельно-економічного університету за адресою: 79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10.

Автореферат розісланий «___» вересня 2024 року

**В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

Ірина МЕЛЬНИК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна має гарні природно-кліматичні умови, ресурси, рекреаційно-лікувальні й санаторно-курортні об'єкти, велику самобутню історико-культурну спадщину, що формує значний потенціал розвитку туристичного комплексу, унікальність і різноманітність якого формують Карпатський, Кримський, Причорноморський, Київсько-Дніпровський, Полісько-Подільський та Донецько-Дніпровський туристичні райони з властивими для них туристичними ресурсами й ознаками привабливості.

Відновлення та ефективна реалізація потенціалу туризму, зокрема на етапі повоєнної відбудови України, потребує, з одного боку, селективного (з урахуванням регіональної і місцевої специфіки), а, з іншого боку, системного (на засадах становлення повноцінного туристичного комплексу) підходу. Одним з перспективних напрямів є розвиток туристичного комплексу Карпатського регіону України, території якого мають властиву їм специфіку, обумовлену природно-ресурсними та кліматичними умовами цього краю, а також перевагами й можливостями (лікувальні й рекреаційні ресурси, санаторно-курортні комплекси, водні об'єкти, мальовничі ландшафти, унікальні рельєфи, великі площі лісів та значна чисельність об'єктів культурної спадщини і традиційних ремесел, розбудована мережа туристично-рекреаційних об'єктів і маршрутів) в сенсі нарощення й ефективного використання туристичного та суміжного з ним потенціалу.

Водночас, попри наявність низки трендів до розвитку об'єктів туризму, модернізації туристичної інфраструктури та збільшення обсягів туристичних потоків, які намітилися на довоєнному етапі, у повній мірі туристичний потенціал України не був реалізований, а в час спершу COVID-19, а надалі повномасштабної війни, вітчизняна туристична галузь набула ознак стагнації. Попри ці об'єктивні причини, розвитку туристичного комплексу перешкоджає й низка суб'єктивних чинників, а саме недостатня керованість і стратегічна вивіреність політики розвитку туризму як комплексу (з генеральним плануванням розміщення об'єктів та спеціалізованої інфраструктури, зв'язків індустрії гостинності та дозвілля з іншими галузями економіки), хаотичність інвестицій і надмірна територіальна концентрація туристичних потоків в межах окремих дестинацій на тлі значно менш інтенсивного використання туристично-рекреаційних можливостей інших територій, все ще нерозвиненість повноцінної туристичної інфраструктури, незадовільний стан низки пам'яток історико-архітектурної спадщини, доріг та під'їздів до об'єктів курортної сфери, забруднення територій тощо.

Існуючі на сьогодні розробки теоретико-методичного та прикладного характеру або не враховують особливості функціонування та розвитку туризму в умовах війни і його відновлення у поствоєнний період, або не передбачають прогресивні практики та підходи до формування й ефективного використання потенціалу туризму як комплексу. Це актуалізує завдання розвитку концептуальних засад, а також обґрунтування дієвих і ефективних методико-

прикладних інструментів та засобів удосконалення державної політики розвитку туристичного комплексу регіону.

Проблемам управління функціонуванням і розвитком туризму та туристичного комплексу присвячено багато уваги у дослідженнях Ю. Алексєєвої, М. Барни, А. Ветитнева, В. Герасименка, І. Гродзинської, В. Гуменюка, І. Дишлового, В. Калитюка, О. Макари, М. Мальованого, М. Мальської, І. Мельник, Б. Мізюка, Г. Михайліченко, О. Михайлюк, В. Москаленка, М. Окландера, І. Павленко, С. Сисоєвої, В. Степанова, Т. Ткаченко, Л. Транченко, С. Харічкова, О. Шаптали, Л. Шимановської-Діанич та ін.

Різні аспекти державної політики та державного регулювання розвитку туристичного комплексу глибоко досліджені і висвітлені у працях таких науковців, як Н. Антонюк, Т. Васильців, О. Вовчак, В. Геєць, М. Герасимчук, А. Голод, Ю. Дайновський, С. Домбровська, Г. Заячківська, В. Кравців, О. Марченко, Є. Масленников, Л. Матвійчук, Н. Міценко, І. Писаревський, В. Полюга, Н. Попадинець, Ю. Сафонов, І. Свидрук, Б. Семак, В. Ткач, В. Шиманська та ін.

Проте застосовувані механізми та інструменти державного регулювання все ще не мають належного ефекту, зокрема в частині формування повноцінного ефективно функціонуючого туристичного комплексу України та її регіонів, що визначило мету, завдання, об'єкт і предмет дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з темами наукових досліджень Львівського торговельно-економічного університету, а саме – в межах таких науково-дослідних тем: «Формування теоретико-методологічного забезпечення розвитку і функціонування туристичної галузі України в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0117U002092), де автором розроблено концепційні положення політики становлення та розвитку туристичного комплексу регіону, «Інституційно-інформаційний механізм стратегічного розвитку індустрії гостинності» (номер державної реєстрації 0117U002091), де автором розроблено положення стратегії та механізму розвитку туристичного комплексу регіону; а також Варшавського університету сільського господарства (Республіка Польща) у межах спільного дослідницького проекту «Детермінанти місцевого і регіонального розвитку Польщі та України» (номер державної реєстрації 0122U222644), де автором узагальнено чинники й інструментарій розвитку туризму та його внеску в місцевий економічний розвиток.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад державної політики розвитку туристичного комплексу України.

З урахуванням визначеної мети в роботі поставлено і виконано такі завдання:

- обґрунтувати концептуальне підґрунтя поняття «туристичний комплекс» як об'єкта державної політики, окреслити його завдання та роль в системі соціально-економічного розвитку;
- розробити концептуальний базис державного регулювання розвитку

туристичного комплексу;

- виявити особливості аналізування розвитку туристичного комплексу регіону та державної політики його забезпечення;

- надати загальну характеристику передумов та особливостей, а також здійснити аналіз чинників розвитку туристичного комплексу областей Карпатського регіону України;

- оцінити якість системи державного регулювання розвитку туристичного комплексу регіону;

- визначити положення стратегії розвитку туристичного комплексу регіону;

- обґрунтувати організаційно-економічний механізм державної політики розвитку туристичного комплексу регіону;

- визначити напрями державної політики розвитку туристичних кластерів як інструмента реалізації потенціалу туристичного комплексу регіону.

Об'єктом дослідження є процес розвитку туристичного комплексу.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні положення, стратегічні пріоритети, механізми та інструменти державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи: синтез і системний аналіз – для обґрунтування теоретичних основ поняття «туристичний комплекс», його завдань та ролі в соціально-економічному розвитку територій (п. 1.1); статистично-економічний та компаративний аналіз – під час формування загальної характеристики передумов і особливостей, а також аналізування чинників розвитку туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України (п. 2.1, п. 2.2); групування, логічний аналіз, стратегічний менеджмент – під час оцінювання якості системи державного регулювання розвитку туристичного комплексу регіону (п. 2.3), обґрунтування положень стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України (п. 3.1); системний аналіз – з метою розробки організаційно-економічного механізму державної політики розвитку туристичного комплексу регіону (п. 3.2); аналітико-прогнозні розрахунки – для визначення напрямів державної політики розвитку туристичних кластерів (п. 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів до формування і реалізації державної політики розвитку туристичного комплексу. Зокрема, у дисертації:

удосконалено:

- теоретико-методичні основи формування державної політики розвитку туристичного комплексу, а саме запропоновано метод спеціалізації в плануванні (шляхом ідентифікації особливостей і переваг за кожним з елементів державного регулювання в цій сфері (суб'єкти, мета, цілі і завдання, принципи, стратегія, методи, механізми, інструменти і заходи)) та різнорівневого (мікро-, локальної інтеграції, галузева, суспільна та композиційна ефективність) аналізування державної політики в цій сфері (на відміну від підходів, коли в таких цілях підбирається система усталених

методів, механізмів, інструментів та засобів регулюючого впливу держави на галузево-секторальний розвиток);

– науково-методичний підхід до оцінювання туристичного потенціалу території, який, на відміну від базових і компаративних підходів (порівняння з еталонними індикаторами), передбачає комплементарний аналіз з використанням методу факторної ознаки для виявлення чинників-драйверів та індикаторів з контраверсійними ознаками розвитку компонент і потенціалу в цілому, що дає змогу будувати форсайт детермінант туристичного потенціалу (просторовий підхід), моделювати сценарії впливу каталізаторів і регресорів на розвиток туристичної галузі і формувати нову регіональну стратегію розвитку індустрії туризму у структурно-темпоральному вимірі відповідно до ступеня чутливості туристичного потенціалу до умов середовища;

– методичний підхід до стратегічного планування державної політики розвитку туристичного комплексу, для чого, з урахуванням специфіки поточного стану, тенденцій і проблематики туризму в українських Карпатах (результати SWOT-аналізу), обґрунтовано елементи Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України (мету, стратегічні та операційні цілі, завдання, індикатори реалізації операційних цілей, заходи стратегії); відмінними аспектами авторського підходу є визначення трьох сценаріїв розвитку туристичного комплексу та, відповідно до специфіки їх перебігу, узгодженість цілей і завдань зі положеннями стратегій регіонального розвитку та розвитку туристичного комплексу областей регіону, підбір розлогої системи кількісно-якісних індикаторів, що уможливорює запровадження регіонального моніторингу реалізації Стратегії;

– теоретико-методичний базис політики створення й розвитку туристичних кластерів, зокрема розроблено методику визначення складу його учасників, а саме у відповідності до етапів технологічного процесу створення і надання туристичних послуг та підсистеми суб'єктів першого (безпосередньо створення і надання послуг) і другого (функціонально-ресурсного забезпечення кластеру) рівнів; такий метод дозволяє сформувати повноцінну замкнену систему учасників, диференціювати завдання кожного з них та визначити функціонально-ресурсні взаємозв'язки, може бути закладеним в інституційно-нормативне забезпечення інституціалізації туристичних кластерів, враховуватися під час генерального планування просторового розвитку туристичного комплексу регіону;

отримали подальший розвиток:

– концептуальні засади дослідження поняття «туристичний комплекс» за рахунок його декомпозиції за глибиною (галузь туризму → туризм як вид економічної діяльності → туристичний сектор → туристичний комплекс) і шириною (міра вертикально-горизонтальної інтеграції та масштаби впливу на економічну і соціальну сферу) категорії, що дозволяє більш детально охарактеризувати поняття і систему елементів туристичного комплексу на засадах їх компарування і диференціації, відповідно визначити повноцінний спектр аспектів соціальної і економічної ролі в регіональному розвитку;

– методичні засади аналізування якості державної політики розвитку туристичного комплексу регіону шляхом застосування методу перехресної перевірки виконання базисних функцій публічного управління в сфері розвитку комплексу та поточної характеристики елементів його SWOT-аналізу; авторський підхід відрізняється від усталених можливістю перевірки успіхів державного регулювання в частині посилення сильних сторін, належного використання можливостей та наявного потенціалу, а також послаблення слабких сторін і нівелювання викликів і загроз розвитку туристичного комплексу регіону;

– методико-прикладні положення реалізації державної політики в сфері розвитку туризму шляхом обґрунтування положень, системи, структури і алгоритму впровадження та досягнення результатів організаційно-економічного механізму розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України; на відміну від традиційного способу побудови управлінських механізмів з передбаченням в таких цілях суб'єктів, об'єктів, інструментів та засобів регулювання, механізм складається з управлінської підсистеми (вимоги, етапи, функції, принципи, методи, інструменти) та двох взаємопов'язаних між собою блоків – організаційного і економічного, а послідовна реалізація його заходів надає таку перевагу, як керований розвиток комплексу, включно з реалізацією його ролі в зростанні регіональної економіки та покращенні якості життя населення.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання пропозицій у межах державної політики забезпечення сталого розвитку туризму, формування й реалізації потенціалу розвитку туристичного комплексу. Наукові розробки та рекомендації використано в діяльності Управління туризму та курортів Львівської обласної державної (військової) адміністрації (довідка № 26-460/0/2-24 від 25.09.2024 р.), зокрема використано положення концепту розвитку туристичного комплексу регіону, що забезпечує низку системних переваг, більш комплексний підхід до управління розвитком туризму в регіоні та на його окремих дестинаціях.

Обґрунтовані висновки щодо розробки та реалізації регіональної стратегії розвитку туристичного комплексу регіону використані в діяльності Національної туристичної організації України (довідка № 014 від 10.07.2024 р.).

Рекомендації щодо обґрунтування управлінських рішень стосовно удосконалення методичних підходів до розробки нових концепцій туристичних продуктів та їх просування в умовах кризи використано в діяльності туристичної фірми ПП «Кипарис-Тур» (довідка № 3/14 від 06.06.2024 р.).

Прикладні рішення, які стосуються розробки та реалізації стратегії розвитку підприємства туризму, а також першочергових заходів з виходу туристичних підприємств України з кризи у період повоєнного відновлення, використані в діяльності туристичного агентства «Любий Тур» (довідка № 18/02 від 15.05.2024 р.).

Результати дослідження впроваджені в освітньому процесі у Західноукраїнському національному університеті за курсами таких дисциплін: «Менеджмент», «Менеджмент організації», «Регіональне управління»,

«Управління соціально-економічним розвитком», «Управління інноваціями в публічній сфері» (довідка № 126-10/2216 від 24.09.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на 5 міжнародних конференціях, зокрема: «Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку» (м. Одеса, 2024 р.), «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 2024 р.), «Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз» (м. Кропивницький, 2024 р.), «Актуальні проблеми сучасної науки» (м. Дрогобич, 2024 р.), «Innovative development of science, technology and education» (м. Ванкувер, Канада, 2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць обсягом 6,3 д. а. (4,7 д. а. належить особисто автору), а саме: 5 статей у наукових фахових виданнях (зокрема, 5 – у виданнях, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті у зарубіжних виданнях та 5 публікацій за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел на 16 сторінках та 5 додатків на 13 сторінках. Загальний обсяг роботи – 238 сторінок, зокрема 209 сторінки основного тексту. Робота містить 19 рисунків та 24 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі** «Теоретико-методичні засади формування державної політики розвитку туристичного комплексу» узагальнено концептуальне підґрунтя туристичного комплексу як об'єкта державної політики, визначено його завдання та роль в системі соціально-економічного розвитку, сформовано концептуальний базис державного регулювання розвитку туризму, визначено особливості аналізування розвитку туристичного комплексу регіону та державної політики його забезпечення.

У підсумку аналізування теоретико-методичних засад дослідження туризму на різних рівнях управління – як виду економічної діяльності, галузі та сектора економіки – встановлено, що найбільш глибоким за змістом та широким за охопленими аспектами щодо впливу на соціально-економічну систему та національну економіку країни є поняття «туристичний комплекс» (рис. 1). Його слід розглядати як багатофункціональну цілісну систему, що характеризується високим рівнем вертикально-горизонтальної, зокрема міжсекторальної та міжгалузевої інтеграції, та поєднує в єдиному складному технологічному процесі різні види економічної діяльності, забезпечуючи ефективне функціонування й розвиток туристичного сектора національної економіки.

	<i>Ознака, міра вертикально-горизонтальної інтеграції</i>	<i>Масштаби впливу на економіку та соціальну сферу</i>
<i>Галузь</i> туризму	Сукупність туристичних агентств і операторів, ін. суб'єктів, які надають послуги бронювання, оформлення документів, страхування тощо; інтеграція в межах кластерів, договірної співпраці	Визначаються обсягами господарської діяльності окремих економічних агентів (туристичних агентств і операторів, інших суб'єктів з послуг посередництва в туризмі)
Туризм як форма, <i>вид економічної діяльності</i> (туристичний бізнес)	Комплекс суб'єктів господарювання, які поєднують різні галузі в межах одного виду економічної діяльності, де створюється додаткова цінність або цілісна туристична послуга (пропозиція); функціональна інтеграція між окремими суб'єктами	Паритетні масштабам розвитку суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу, ін. закладів розміщення, санаторно-курортної сфери, об'єктів лікувально-оздоровчого туризму, сфери розваг і відпочинку, екскурсійної діяльності
<i>Сектор</i> туристичного бізнесу (туристичний сектор)	Діяльність сукупності суб'єктів господарювання різних галузей та видів туризму, об'єднаних за продуктовою, просторовою, функціональною чи іншою ознакою у межах системи елементів бізнес-середовища туристичного бізнесу; високий рівень горизонтальної, зокрема міжгалузевої інтеграції	Відповідають прямому й опосередкованому внеску туристичного сектора у розвиток економіки (ВВП, інвестиції, робочі місця, місткість внутрішнього ринку, розвиток підприємництва, доходи населення, задоволення суспільних потреб)
Туристичний <i>комплекс</i> національної економіки	Багатофункціональна цілісна система, яка поєднує в єдиному складному технологічному процесі абсолютно різні види економічної діяльності та забезпечує ефективне функціонування й розвиток туристичного сектора національної економіки; високий рівень вертикально-горизонтальної інтеграції, зокрема міжсекторальної та міжгалузевої	Включають внесок туристичного сектора в економіку, а також системний вплив на стимулювання й забезпечення розвитку таких ВЕД/галузей національної економіки, як АПК, будівництво, транспорт, тимчасове розміщування й організація харчування, страхова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, розваги та відпочинок, ін.
↓	↓ <i>Глибина категорії</i>	→ <i>Ширина категорії</i>

Рис. 1. Декомпозиція туристичного комплексу

Джерело: авторська розробка.

Туристичний комплекс, з одного боку, розглядається як один із пріоритетних секторів національного господарства (з огляду на його внесок в економіку, а також системний вплив на стимулювання розвитку таких видів економічної діяльності / галузей національної економіки, як АПК, будівництво, транспорт, тимчасове розміщування й організація харчування, страхова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, розваги та відпочинок, ін.), а з іншого боку, як високоперспективна сфера державного регулювання процесів стабілізації соціальної (зростання якості життя, покращення соціально-трудових відносин, посилення соціальної безпеки) та активізації економічної (масштабування синергічних макроекономічних ефектів, підтримка трендів до збалансованого економічного розвитку, зміцнення фінансової системи держави та поживлення інвестиційно-інноваційної діяльності) компонент сталого поступу країни.

Державне регулювання розвитку туристичного комплексу є складовою державної економічної, зокрема структурно-галузевої політики, є сукупністю та послідовністю дій, які реалізує держава (органи державної влади та місцевого самоврядування) з метою впливу на перебіг процесів функціонування і розвитку, а саме: усунення вад механізму ринкового регулювання та реалізації туристичного потенціалу країни, її регіонів, територій, зміцнення конкурентоспроможності туристичного комплексу та розвитку туристичного бізнесу. У таких цілях задіюється класична система державного регулювання, базисними елементами якої слугують: суб'єкти регулювання та об'єкти впливу, мета, цілі / завдання державної політики, принципи, стратегія, методи, механізми, інструменти та заходи. Однак, у сфері розвитку туристичного комплексу національної економіки зазначені елементи мають властиву їм специфіку, провідними аспектами якої вважаються доповнення місії державної політики аспектом ефективного використання природно-кліматичних умов і ресурсів, історико-культурної спадщини, народних традицій, системи рекреаційно-лікувальних та санаторно-курортних об'єктів; включення до цільових орієнтирів завдань посилення міжгалузевого синергізму, стимулювання місцевого економічного розвитку, ефективізації сфер охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, освіти, спорту, науки, культури й мистецтва; надання переваги методам економічного характеру в поєднанні зі стандартизацією і контролем якості послуг; формування та реалізація державного регулювання на засадах організаційного й економічного механізмів на основі повноцінного якісного інституційно-правового забезпечення господарської діяльності в сфері туризму та суміжних видах діяльності; поєднання інструментарію, орієнтованого на мотивацію до розбудови системи об'єктів та інфраструктури туристичного комплексу, формування і зміцнення інтеграційних вертикально-горизонтальних зв'язків, міжгалузевої кооперації та просторового розвитку.

Контроль якості й ефективності реалізації державної політики розвитку туристичного комплексу опирається на інструментарій моніторингу перебігу його процесів, аналізу стану, динаміки й структурних характеристик еволюції, діагностики реалізації мети, стратегічних пріоритетів й операційних завдань, іншими словами – методичні рекомендації з організації та реалізації функції

аналізу. Складність і нетиповість дослідження складних динамічних багаторівневих і багатофакторних соціально-економічних систем обумовлює необхідність застосування різних комбінацій методів, моделей, методичних підходів тощо, склад і послідовність задіяння яких визначається метою аналізу на відповідній стадії поступу туристичного комплексу. Саме тому важливо дотримуватися двох груп принципів щодо: (1) процесу аналізування загалом (врахування стану і тенденцій на всіх рівнях управління, композиційного аналізування, встановлення передумов для подальшого зростання, визначення міри реалізації потенціалу, формування висновків у частині достатності ресурсного забезпечення, характеристика структурної збалансованості); (2) аналізування якості державного регулювання (визначення сумарного ефекту в розрахунку на одиницю ресурсів, співвідношення результату з ресурсними можливостями, визначення міри привабливості бізнес-середовища в туризмі, аналізування соціально-суспільної відповідальності, міри модернізації інфраструктури, оцінювання впливу на безпеку та сталий розвиток).

Врахування зазначених принципів дозволило сформулювати модель аналізування розвитку туристичного сектора у вигляді ромба, в основі якого – провідні аспекти на таких рівнях управління, як мікроекономічний, галузевий, локальної інтеграції (кластерів), суспільний, а в центрі – композиційний індекс, що поєднує і характеризує стан розвитку суб'єктів туризму та суміжних видів економічної діяльності, туристичної інфраструктури, галузевих кластерів й інших форм міжгалузевої співпраці в туризмі, внеску комплексу в галузевий розвиток, економіку регіонів та національне господарство.

У другому розділі «Аналіз стану і тенденцій розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України та якості державної політики його забезпечення» висвітлено результати надання загальної характеристики передумов та особливостей, аналізування чинників та оцінювання якості системи державного регулювання розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України.

Області Карпатського регіону України характеризуються як території з високим рівнем туристичного потенціалу, а також гарними передумовами для функціонування й розвитку туристичного комплексу. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал областей регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням слугує переконливим аргументом на користь висновку про існування прямих передумов для розвитку тут туристичного комплексу. На новітньому етапі еволюції вітчизняної економіки передумови розвитку туристичного комплексу регіону на загал покращилися. Підтвердженням такого висновку є, по-перше, збереження екосистеми територій (попри низку екологічних проблем, а також вирубку лісів, забруднення водних об'єктів тощо); по-друге, наявність позитивних тенденцій у сенсі соціально-економічного розвитку регіону та збільшення місткості внутрішнього ринку; по-третє, покращення низки макроекономічних характеристик розвитку туризму та його інфраструктури (збільшення чисельності суб'єктів господарювання у таких видах економічної діяльності, як тимчасове розміщування й організація харчування, мистецтво, спорт, розваги й

відпочинок; зростання кількості обслуговуваних туристів у готелях, нарощення масштабів господарської діяльності в секторі туризму та рекреації і податкових поступлень, покращення інтелектуально-кадрового забезпечення суб'єктів туристичної галузі та ін.).

Спершу пандемія COVID-19, а надалі повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 р., з одного боку, послабили можливості для розвитку туристичного комплексу (коли призвели до масового відтоку населення за кордон, зниження рівня доходів та звуження, таким чином, місткості внутрішнього ринку, зокрема туризму; заклади тимчасового розміщування у першій половині 2022 р. приймали переважно ВПО, не орієнтуючись на комерційний результат; зменшилася кількість діючих турагентств, туроператорів, закладів тимчасового розміщування; погіршився оздоровчий, лікувальний та санаторно-курортний складники туристичного потенціалу краю). Однак, з іншого боку, одночасно послуговували чинником-стимулятором попиту на туристичні послуги у підсумку втрати морських курортів на півдні країни, переміщення в західні області України осіб з територій бойових дій і прилеглих районів, обмеження у виїзді за кордон чоловічого населення у віці 19-59 років.

Для комплексного аналізу розвитку туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України розроблено й апробовано авторський методичний підхід, який ґрунтується на розрахунку емпіричного показника (компоненти: природний, соціально-економічний, інституційно-організаційний та інноваційний) туристичного потенціалу. Встановлено, що розвиток туристичного потенціалу Закарпатської області протягом 2010-2021 рр. був помірний (середнє значення становило 0,671, а середньорічний темп – 0,41 в.п.). Ідентифіковано каталізатори розвитку туристичного потенціалу Закарпатської області (потужність очисних споруд, обсяги та частка поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВРП, середньомісячна номінальна заробітна плата, наявний дохід населення, кількість клубних закладів, частка туристів-іноземців у регіоні).

Львівська область характеризувалася високими темпами розвитку туристичного потенціалу (0,807 та 0,72 в.п. відповідно) (рис. 2). У період війни область випереджала інші регіони України за показниками податкових надходжень від туристичної галузі. Встановлено, що основними чинниками стримування розвитку туристичного потенціалу області стали збільшення частки земель природно-заповідного фонду та кількості малих підприємств і туроператорів, турагентів.

Розвиток туристичного потенціалу Івано-Франківської області за 2010-2021 рр. був вище помірною рівня (0,752 та 0,64 в.п. відповідно). Основними детермінантами розвитку туристичного потенціалу цього регіону стали збільшення обсягів використання свіжої води, частки земель природно-заповідного фонду, наявного доходу населення, прямих іноземних інвестицій, кількості туроператорів і турагентів, середньої тривалості перебування у колективних засобах розміщення. Контраверсійний вплив на розвиток туристичного потенціалу регіону мали збільшення викидів забруднюючих

речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, збільшення частки забудованих земель, площі сільськогосподарських угідь і обсягів роздрібного товарообороту підприємств роздрібною торгівлі.

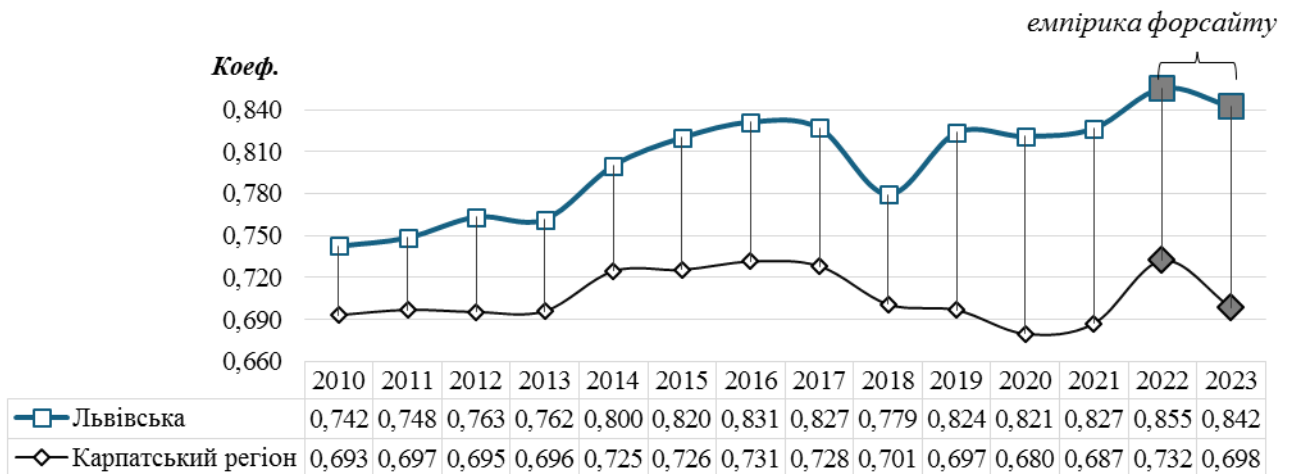


Рис. 2. Композиційні коефіцієнти розвитку туристичного потенціалу Львівської області на тлі Карпатського регіону України, 2010-2023 рр.

Джерело: авторські розрахунки.

Розвиток туристичного потенціалу Чернівецької області знаходився на рівні, нижчому за помірний (0,599 та 0,08 в.п. відповідно). Незважаючи на оптимальне поєднання природних ландшафтів, локацій рекреації, культурно-історичних і релігійних об'єктів, розвиток туристичного потенціалу був нижчим за середньорегіональний протягом усього досліджуваного періоду. Основними причинами значного регресу стали збільшення частки забудованих земель, зменшення ВРП на душу населення у фактичних цінах, кількості малих підприємств в індустрії туризму та кількості колективних засобів розміщування.

Виявлення каталізаторів і регресорів розвитку туристичного потенціалу Карпатського регіону України слугує вагомою інформаційно-аналітичною основою для розробки положень нової регіональної стратегії поступу туризму в умовах повоєнного відновлення. За результатами дослідження факторної ознаки ідентифіковано детермінанти, зміна яких у поточній перспективі сприятиме сталому розвитку або призведе до регресу туристичного потенціалу регіону. Зокрема, індикатори-регресори мають контраверсійний (невизначений) характер впливу на процеси розвитку туристичної галузі у короткостроковому періоді (табл. 1).

Якість державної політики щодо формування та розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України можна вважати високою та такою, що в певній мірі посприяла поступу цього сектора регіональної економіки, покращенню його інституційної спроможності, розвитку інфраструктури. Окремою сильною стороною регіональної політики в цій сфері слід вважати наявність профільних органів на рівні обласних державних військових адміністрації всіх областей регіону, а також реалізацію обласних програм розвитку туризму й курортів. Вказане є свідченням інституціалізації та практики планування політики розвитку туризму в регіоні.

Каталізатори та регресори розвитку туристичного потенціалу областей
Карпатського регіону України: метод факторної ознаки, 2021-2023 рр.
(Джерело: авторські розрахунки)

Індикатори	Області КРУ			
	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Природний потенціал</i>				
Використання свіжої води			+	+
Потужність очисних споруд	+			+
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення	!		!	
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища	+			
Частка поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВРП	+	+		
Частка земель природно-заповідного фонду		!	+	
Частка забудованих земель		+	!	!
Частка площі сільськогосподарських угідь			!	
<i>Соціально-економічний потенціал</i>				
ВРП на душу населення у фактичних цінах	!		!	!
Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років	!			
Середньомісячна номінальна заробітна плата	+			
Наявний дохід населення	+	+	+	+
Індекс споживчих цін				
Прямі іноземні інвестиції		+	+	+
Капітальні інвестиції				!
Кількість малих підприємств		!		!
Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі	!		!	!
Обсяги зовнішньоекономічної діяльності				+
<i>Інституційно-організаційний та інноваційний потенціал</i>				
Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування				
Кількість колективних засобів розміщування				!
Кількість бібліотек				
Кількість клубних закладів	+			
Кількість туроператорів та турагентів		!	+	
Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами				+
Кількість місць у колективних засобах розміщення		+		
Середня тривалість перебування іноземців у колективних закладах				+
Середня тривалість перебування українців у колективних закладах			+	+
Частка іноземців-туристів у регіоні	+			

Примітка: сірим фоном виділено індикатори, вплив яких на розвиток туристичного потенціалу є незначним; «+» – каталізатор розвитку (сильний прямий вплив), «!» – регресор розвитку (контраверсійний вплив); (1) – Закарпатська область, (2) – Львівська область, (3) – Івано-Франківська область, (4) – Чернівецька область.

Натомість, регіональній політиці в аналізованій сфері все ще характерні такі слабкі сторони: несформованість повноцінної системи збору статистичних даних з розвитку туристичного комплексу, відсутність системи моніторингу якісних параметрів здійснення та розвитку туристичної діяльності у тих, чи інших видах туризму, декларативність частини заходів, передбачених регіональними програмами розвитку туризму, необґрунтованість планових

значень низки індикаторів очікуваних результатів державної політики, невибудуваність повноцінної інституційно-організаційної системи забезпечення розвитку туризму. Крім того, сформоване в регіоні бізнес-середовище все ще не сприятливе для інвестицій населення в туристичний бізнес, відсутня система моніторингу бізнес-середовища, чинників і перешкод функціонування та розвитку елементів туристичного комплексу.

Наявність цих слабких місць активує дію низки викликів і загроз, що можуть посилювати процеси розвитку туризму в регіоні, призводити до його тінізації, структурних дисбалансів, зарегульованості дозволів і погоджень при будівництві і відкритті готельно-ресторанних об'єктів, хаотичного розвитку окремих сегментів туризму (особливо – малого бізнесу), що штучно деформує конкурентне середовище, знижує ефективність суб'єктів галузі, погіршує інвестиційну привабливість як туризму, так і регіональної економіки в цілому.

Третій розділ «Розробка стратегії та обґрунтування інструментів державної політики забезпечення розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України» присвячено обґрунтуванню положень Стратегії розвитку туристичного комплексу, розробці організаційно-економічного механізму державної політики розвитку туристичного комплексу регіону та рекомендацій щодо створення туристичних кластерів.

У підсумку ідентифікації потенційних можливостей, викликів та загроз (результати SWOT-аналізу), системних вад публічного управління розвитком туризму в областях Карпатського регіону України встановлено та доведено актуальність і переваги переходу до спільної єдиної і узгодженої міжрегіональної політики в цій сфері. Йдеться про ухвалення та реалізацію Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України, метою якої стане керований вивірений розвиток туризму як комплексу, реалізація його потенціалу в економіці, покращення якості життя населення. Досягненню визначеної мети сприятиме реалізація наступних стратегічних цілей: (1) формування й популяризація спільного туристичного продукту; (2) досягнення єдиної візії модернізації туристичного комплексу регіону; (3) вплив на нарощення ресурсного потенціалу туристичного комплексу і регіональної економіки; (4) внесок у реалізацію потенціалу соціально-економічного розвитку територій; (5) розумна диверсифікація. Важливо адаптувати інструментарій Стратегії до трьох можливих сценаріїв: оптимістичного (швидке завершення війни, повноцінна євроінтеграція й розвиток), прагматичного («справедливий мир» у підсумку тривалої виснажливої війни, поступове відновлення), песимістичного (тривала війна з наслідками стагнації, знелюднення, виснаження). У відповідності до вказаних концепційних положень слід формувати й інші структурні елементи Стратегії, якими є оперативні цілі, завдання, механізми й інструменти реалізації, фінансове забезпечення, методологія моніторингу й контролю та ін.

Практична апробація положень Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України потребує формування та реалізації відповідного організаційно-економічного механізму (рис. 3), що складається з взаємопов'язаних між собою елементів організаційного і економічного блоків



Рис. 3. Модель організаційно-економічного механізму розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України
Джерело: авторська розробка.

та реалізується через послідовне поетапне впровадження заходів кожного з них, коли завдання організаційного блоку – вибудування ефективно функціонуючої і повноцінної організаційно-управлінської підсистеми керованого розвитку туристичного комплексу регіону, а економічного – формування дієвих економічних стимулів, запобіжників та противаг ініціювання, пришвидшення та перебігу процесів розвитку туристичного комплексу регіону згідно з цілями і завданнями Стратегії.

Кластерний підхід слід вважати провідною філософією / ідеєю, концептом розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України. Адже туристичний комплекс – це і є єдиний великий туристичний кластер, утворений сукупністю суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності та галузей, які, з одного боку, створюють та просувають цілісний туристичний продукт, однак, з іншого боку, спільно раціонально й ефективно використовують ресурсний, економічний, інфраструктурний та інший потенціал краю. Управління розвитком туристичного комплексу регіону на засадах кластерного підходу забезпечує низку системних переваг, включно зі зростанням ефективності на мікроекономічному рівні та комплексним, значно керованішим розвитком туризму в регіоні та в окремо взятих дестинаціях.

Стержневим аспектом побудови туристичного кластеру є етапи технологічного процесу формування й надання туристичних послуг, а саме: (1) формування туристичного продукту, (2) створення туристичної пропозиції, (3) супровід споживача, (4) споживання туристичних послуг, (5) надання системи суміжних послуг, (6) розвиток попиту на туристичні послуги. Відтак, повноцінний туристичний кластер передбачає систему інституцій, функціонування яких в повній мірі реалізує завдання кожного з цих етапів. При тому, склад учасників кластеру також вибудовується за двома підсистемами, коли першу формують основні інституції, безпосередньо дотичні до створення і надання послуг (інституційна підсистема), а другу – організації, відповідальні за виконання низки важливих функцій (як-от: маркетинг, консалтинг, соціалізація, інвестиції та фінансування, аудит, організація і контроль та ін.) та формування фінансового, інтелектуально-кадрового, матеріально й техніко-технологічного, інформаційно-комунікаційного та ін. забезпечення туристичного комплексу (підсистема функціонально-ресурсної підтримки).

Утворення і започаткування діяльності туристичних кластерів передбачає інституціалізацію відповідної структури (Координаційної ради туристичного кластеру), підписання й реалізацію колективної угоди учасниками, складання інституційно-функціональної схеми – системи і структури кластеру. При тому, до ключових завдань Координаційної ради входять: залучення учасників, вибудування організаційної структури управління, забезпечення функціонально-технологічних аспектів перебігу бізнес-процесів та комунікацій між суб'єктами системи; розробка й реалізація стратегії і програм розвитку кластеру; залучення інвестицій, фінансової та іншої підтримки, проведення спільних маркетингових заходів, лобювання інтересів учасників, участь у формуванні та реалізації політики розвитку туризму територій і регіону, моніторинг та контроль перебігу процесів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено узагальнення та нові підходи до вирішення науково-прикладного завдання розробки теоретико-методичних засад формування і реалізації державної політики розвитку туристичного комплексу країни. Отримані науково-теоретичні, методичні та практичні результати дозволяють зробити такі висновки.

1. У результаті узагальнення теоретико-методичних засад дослідження туризму, зокрема як галузі, форми, виду економічної діяльності, туристичного сектора економіки, а також на основі диференціації цих понять встановлено, що туристичний комплекс слід трактувати як багатофункціональну цілісну систему, яка поєднує в єдиному складному технологічному процесі різні види економічної діяльності та забезпечує ефективне функціонування, високий рівень вертикально-горизонтальної інтеграції, зокрема міжсекторальної та міжгалузевої, й розвиток національної / регіональної економіки. Це, по суті, інституційно-функціональна система, яка охоплює як підприємства туризму та засоби розміщування, так і суб'єктів таких видів економічної діяльності, як АПК, будівництво, транспорт, тимчасове розміщування й організація харчування, страхова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, розваги та відпочинок, ін. Завдяки цьому вона краще реалізує провідні соціальні (зростання рівня і покращення якості життя, соціальна безпека) та економічні (масштабування макроекономічних ефектів синергізму, підтримка процесів економічного зростання, поживлення інвестиційної діяльності в регіоні, ін.) завдання.

2. Встановлено, що вибудування повноцінного туристичного комплексу регіону та реалізація його прямих і опосередкованих завдань потребують врахування відповідної специфіки у межах всього спектру елементів державного регулювання. Так, необхідно, аби в системі суб'єктів управління була передбачена відповідна інституція; мета поступу комплексу враховувала узгодження інтересів населення, бізнесу і суспільства, передбачала повноцінну реалізацію потенціалу на тлі сталого розвитку територій; цілі і завдання додатково орієнтувалися на синергізм та спільну участь в розвитку і використанні ресурсів. Відповідно, процеси дослідження стану й міри розвитку туристичного комплексу регіону передбачають проходження різнорівневої перевірки на ефективність і задоволення приватно-публічних інтересів (місцевого населення, бізнесу, локально-інтегрованих структур, галузей, громад, регіонів, суспільства), реалізацію свого потенціалу в економіці.

3. Доведено, що області Карпатського регіону України є територіями з високим рівнем туристичного потенціалу, а також гарними передумовами для функціонування й розвитку туристичного комплексу. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал областей регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням слугує переконливим аргументом на користь висновку про існування прямих передумов для розвитку тут туристичного комплексу. Однак, попри наявні позитивні передумови, спершу пандемія COVID-19, а надалі повномасштабна війна послабили можливості для розвитку туризму регіону, зокрема призвели до масового відтоку населення за кордон, зниження рівня доходів та звуження, таким чином, місткості внутрішнього ринку, зокрема

туризму, зменшення чисельності діючих турагентств, туроператорів, закладів тимчасового розміщування, погіршення стану об'єктів оздоровчого, лікувального та санаторно-курортного потенціалу.

4. За результатами аналізування чинників розвитку туризму областей Карпатського регіону України встановлено, що реалізація туристичного потенціалу в регіоні є тригером покращення якості життя місцевих громад, збереження культурної спадщини, відновлення історичних пам'яток, музеїв, популяризації місцевих традицій. Потреба у формуванні нових механізмів регіональної політики формування і ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону України є особливо актуальною в умовах нестабільності та соціально-економічної невизначеності. Реалізація адаптивної стратегії сприятиме забезпеченню соціально-економічного розвитку територій і громад, зростанню підприємницької активності, поступу туризму та індустрії гостинності, модернізації інформаційно-комунікаційної інфраструктури, збільшенню зайнятості і покращенню фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Для комплексного аналізу розвитку туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України розроблено й апробовано методичний підхід, який ґрунтується на розрахунку значень природної, соціально-економічної, інституційно-організаційної та інноваційної компонент і композиційного індексу туристичного потенціалу загалом. Встановлено, що розвиток туристичного потенціалу Закарпатської області протягом 2010-2021 рр. був помірний (середнє значення становило 0,671, а середньорічний темп зростання – 0,41 в. п.); у Львівській області – високим (0,807 та 0,72 в. п. відповідно); в Івано-Франківській області – вище помірнього (0,752 та 0,64 в. п. відповідно); у Чернівецькій області – нижче помірнього (0,599 та 0,08 в. п. відповідно).

5. Результати апробації авторської методики оцінювання якості державної політики забезпечення розвитку туристичного комплексу, згідно з якою міра реалізації відповідних функцій перевіряється на предмет підсилення дії сильних сторін і можливостей та послаблення слабких сторін і загроз поточного стану розвитку туристичного комплексу регіону, дозволили виявити найбільш проблемні аспекти, виклики та перешкоди подальшої реалізації потенціалу аналізованого комплексу. До таких віднесено: відсутність даних про реальний розвиток туризму, прояви тінізації діяльності засобів розміщування; розвиток структурних дисбалансів, відсутність системного поступу комплексу; підміну ініціювально-координуючих функцій управлінь туризму на суто представницькі; хаотичний розвиток приватних садиб, що знижує ефективність; зарегульованість системи дозволів і погоджень при будівництві і відкритті нових готельно-ресторанних об'єктів, що знижує інвестиційну привабливість туризму та регіональної економіки на загал.

6. З метою забезпечення вищого рівня керованості державної політики та перебігу процесів розвитку туризму розроблено елементи Стратегії розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України, а саме визначено її мету (керований стратегічно вивірений розвиток туризму як комплексу, реалізація його потенціалу в економіці, зростанні якості життя населення областей регіону), стратегічні (формування й популяризація спільного туристичного продукту;

досягнення єдиної візії модернізації туристичного комплексу регіону; вплив на нарощення ресурсного потенціалу туристичного комплексу і регіону; внесок у реалізацію потенціалу соціально-економічного розвитку регіону; розумна диверсифікація) та операційні цілі, завдання, індикатори їх реалізації, заходи Стратегії. Важливе значення має конвергенція положень стратегічного планування розвитку туристичного комплексу регіону з оперативними цілями стратегій регіонального поступу та програм розвитку туризму в областях регіону.

7. Як доведено в дисертації, планування та реалізація державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України має відбуватися на засадах відповідного організаційно-економічного механізму, який складається з управлінської підсистеми та взаємопов'язаних організаційного і економічного блоків, які містять заходи, що мають бути поетапно реалізованими. До заходів організаційного блоку включено: (1) створення та інституціалізацію організаційної структури управління і координації політики, (2) напрацювання системи нормативно-правових та методичних положень, (3) налагодження співпраці за функціональними напрямками, (4) організацію та підготовку «великих» проєктів, (5) налагодження інтерактивного маппінг-моніторингу і контролю процесів керованого розвитку туристичного комплексу. Відповідно, заходами економічного блоку визначені: (1) стимулювання збереження та покращення ресурсного потенціалу туризму, (2) узгодження (активізація застосування) економічного інструментарію розвитку туризму, подолання депресивності та сталого розвитку територій, (3) підтримка проєктів з модернізації загальної та туристичної інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства, (4) стимулювання вертикально-горизонтальної диверсифікації у туристичному бізнесі та суміжних секторах, видах діяльності, (5) розвиток малого туристичного бізнесу з акцентами на «складних» територіях, специфічних категоріях населення, суспільно-значущих об'єктах.

8. Встановлено, що найбільш прогресивним і ефективним інструментом державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України є створення та масштабування діяльності туристичних кластерів. Туристичний кластер, по суті, є певною моделлю туристичного комплексу, що передбачає інтеграцію низки суб'єктів, які безпосередньо надають послуги туризму (турагентства і туроператори, засоби розміщування), пропонують супутні послуги (організація транспортування, харчування, відпочинку і розваг, екскурсійний супровід тощо), а також забезпечують діяльність всіх елементів туристичного комплексу. При формуванні елементного складу учасників туристичного кластеру слід враховувати повноцінний склад суб'єктів першого (підсистема створення і надання послуг) і другого (підсистема функціонально-ресурсного забезпечення) рівнів, вибудованих у відповідності до належного й повноцінного виконання функцій і завдань на кожному з етапів технологічного процесу створення і надання туристичної послуги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Rakowska J., Iablon V. Characteristics of the state policy regulating the development of tourism in the Carpathian region of Ukraine. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 4. С. 466-471. (0,6/0,3 д.а.; особистий внесок: визначено характеристики державного регулювання розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України) (Google Scholar, Index Copernicus).

2. Яблонь В. Д. Положення організаційно-економічного механізму державної політики розвитку туристичного комплексу. *Modeling the Development of Economic Systems*. 2023. № 4. С. 332-338. (0,5 д.а.) (Google Scholar, Index Copernicus).

3. Яблонь В. Д. Орієнтири політики відновлення потенціалу туристичного комплексу в умовах війни і повоєнної відбудови. *Академічні візії*. 2023. Вип. 15. С. 184-189. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/699/636> (0,55 д.а.) (Google Scholar, Cite Factor, Open AIRE).

4. Барна М. Ю., Яблонь В. Д. Елементи стратегії розвитку туристичного комплексу регіону. *Development Management of Service Industry*. 2023. № 4. С. 238-242. (0,6/0,3 д.а.; особистий внесок: обґрунтовано склад елементів стратегії розвитку туристичного комплексу) (Google Scholar, Index Copernicus).

5. Яблонь В. Д. Концептуальний базис державного регулювання розвитку туристичного комплексу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. Вип. 31. С. 248-255. (0,7 д.а.) (Google Scholar, Cite Factor, Open AIRE).

Публікації у зарубіжних виданнях:

6. Barna M. Yu., Iablon V. D. Substantial characteristics of the tourist complex as an object of the state policy. *Journal of Education, Health and Support*. 2015. № 5 (3). С. 395-405. (1,0/0,5 д.а.; особистий внесок: визначено характеристики розвитку туристичного комплексу як об'єкта державного регулювання) (Index Copernicus).

7. Барна М. Ю., Яблонь В. Д. Завдання та роль туристичного комплексу в системі соціального й економічного розвитку національної економіки. *Journal of Education, Health and Support*. 2015. № 5 (7). С. 699-709. (1,1/0,6 д.а.; особистий внесок: визначено завдання та роль туристичного комплексу в забезпеченні регіонального розвитку) (Index Copernicus).

Публікації за матеріалами конференцій:

8. Яблонь В. Д. Принципи аналізування та управління розвитком суб'єктів туристичного бізнесу. Зб. матер. VII міжнар. наук.-практ. конференції «Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку». Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2024. С. 179-181 (0,25 д.а.).

9. Яблонь В. Д. Методичні засади формування державної політики розвитку туристичного комплексу. Зб. матер. VIII міжнар. наук.-практ. конфер. «Управління розвитком соціально-економічних систем». Харків : Державний біологічний ун-т, 2024. С. 394-396 (0,25 д.а.).

10. Яблонь В. Д. Концептуальний базис управління розвитком туристичного комплексу. Зб. матер. XI міжнар. наук.-практ. конференції «Актуальні проблеми

сучасної науки». Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2024. С. 693-695 (0,25 д.а.).

11. Яблонь В. Д. Концептуальний базис управління розвитком туристичного комплексу. Зб. матер. II всеукр. наук.-практ. конференції «Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз». Кропивницький : РВЛ ЦНТУ, 2024. С. 131-132 (0,2 д.а.).

12. Яблонь В. Д. Нові інструменти відновлення потенціалу туристичного комплексу України. Зб. тез III міжнар. наук.-практ. конфер. «Innovative development of science, technology and educationa». Ванкувер, Канада : Perfect Publishing, 2023. С. 788-791 (0,3 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Яблонь В. Д. Теоретико-методичні засади державної політики розвитку туристичного комплексу України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Львівський торговельно-економічний університет, Львів, 2024.

У дисертації вирішена сукупність завдань щодо наукового обґрунтування теоретико-методичних засад формування і реалізації державної політики розвитку туристичного комплексу країни. Об'єктом дослідження є процес розвитку туристичного комплексу, а предметом дослідження – теоретичні засади, методичні положення, стратегічні пріоритети, механізми та інструменти державної політики розвитку туристичного комплексу Карпатського регіону України. Обґрунтовано концептуальне підґрунтя поняття «туристичний комплекс» як об'єкта державної політики, окреслено його завдання та роль у системі соціально-економічного розвитку. Розроблено концептуальний базис державного регулювання розвитку туризму. Виявлено особливості аналізування розвитку туристичного комплексу регіону і державної політики його забезпечення. Надано загальну характеристику передумов та особливостей, а також здійснено аналіз чинників розвитку туристичного потенціалу областей Карпатського регіону України. Оцінено якість системи державного регулювання розвитку туристичного комплексу регіону. Визначено положення стратегії розвитку туристичного комплексу регіону. Обґрунтовано організаційно-економічний механізм державної політики розвитку туристичного комплексу регіону. Визначено напрями державної політики розвитку туристичних кластерів як інструмента реалізації потенціалу туристичного комплексу регіону.

Ключові слова: туризм, туристичний комплекс, туристичний потенціал, регіон, розвиток, чинники, державна політика, державне регулювання, стратегія, організаційно-економічний механізм, туристичний кластер.

SUMMARY

Iablon V. D. Theoretical and methodological foundations of the state policy of development of the tourist complex of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences on the specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy. – Lviv University of Trade and Economics, Lviv, 2024.

The dissertation solves a set of tasks related to the scientific substantiation of the theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of the state policy for the development of the country's tourism complex. The object of the research is the process of development of the tourist complex, and the subject of the research is the theoretical principles, methodological provisions, strategic priorities, mechanisms and tools of the state policy of the development of the tourist complex of the Carpathian region of Ukraine.

The conceptual background of the concept of «tourist complex» as an object of state policy is substantiated, its tasks and role in the system of socio-economic development are outlined. It was established that the tourist complex of the national economy should be interpreted as a multifunctional integrated system that combines various types of economic activity in a single complex technological process and ensures the effective functioning and development of the tourism sector of the national economy; high level of vertical-horizontal integration, including cross-sectoral and cross-industry. The conceptual basis for state regulation of tourism development has been developed. The peculiarities of the analysis of the development of the tourist complex of the region and the state policy of its support are revealed.

A general description of the prerequisites and features is provided, as well as an analysis of the factors of the development of the tourism potential of the regions of the Carpathian region of Ukraine. It has been proven that the regions of the Carpathian region of Ukraine are characterized as territories with a high level of tourist potential, as well as good prerequisites for the functioning and development of the tourist complex. The natural-resource and historical-cultural potential of the regions of the region in combination with a favorable geographical position serves as a convincing argument in favor of the conclusion that there are direct prerequisites for the development of a tourist complex here. However, despite the positive prerequisites for the development of the region's tourism complex, first the COVID-19 pandemic, and then a full-scale war, weakened the opportunities for the development of the region's tourism complex, in particular, led to a mass outflow of the population abroad, a decrease in the level of income and, thus, a narrowing of the capacity of the internal market of the region, including tourism. decrease in the number of active travel agencies, tour operators, temporary accommodation facilities, deterioration of the health, treatment and sanatorium-resort facilities. The quality of the system of state regulation of the development of the tourist complex in the region was assessed.

In order to ensure a higher level of management of state policy and the course of tourism development processes, the elements of the Strategy for the Development of the Tourism Complex of the Carpathian Region of Ukraine were developed, namely, its purpose was determined (how to manage the strategically verified development of tourism as a complex, the realization of its potential in the economy, the growth of the

quality of life of the population of the regions of the region), strategic (formation and popularization of a joint tourist product; achievement of a unified vision of modernization of the tourist complex of the region; impact on increasing the resource potential of the tourist complex and the region; contribution to the realization of the potential of socio-economic development of the region; smart diversification) and operational goals, tasks, indicators of implementation of operational goals, strategy measures. Convergence of the provisions of the strategic planning of the development of the tourist complex of the region with the operational goals of regional progress and strategies and programs for the development of tourism in the regions of the region is of great importance. The organizational and economic mechanism of the state policy for the development of the tourist complex in the region is substantiated.

It has been established that the most progressive and effective tool of the state policy for the development of the tourist complex of the Carpathian region of Ukraine is the creation and scaling of the activity of tourist clusters. A tourist cluster, in fact, is a certain model of a tourist complex, which involves the integration of a number of subjects that directly provide tourism services (travel agencies and tour operators, accommodation facilities), provide related services (organization of transportation, food, recreation and entertainment, excursion support, etc.), and also ensure the operation of all elements of the tourist complex. When forming the elemental composition of the participants of the tourism cluster, one should take into account the full composition of subjects of the first (subsystem of creation and provision of services) and second (subsystem of functional and resource provision) levels, built in accordance with the proper and full performance of functions and tasks at each of the stages of the technological process creation and provision of tourist services.

Keywords: tourism, tourist complex, tourist potential, region, development, factors, state policy, state regulation, strategy, organizational and economic mechanism, tourist cluster.